

EL LLENGUATGE DEL ROSTRE DINS L'AULA

Mònica Marcos-Llinàs

Universitat de les Illes Balears. Ohio University. Athens, OH

Is communication primarily verbal or can it also be nonverbal? What do we understand as nonverbal communication (NVC)? This paper will focus on the importance and necessity of body language in ESL/EFL classroom verbal interaction. Based on previous research carried out with Spanish high-school EFL learners, I will discuss the concept of body language, the different types of body language, and the benefits of its use for instructors and learners. What role does NVC play when learners improvise in-class role plays? Is there a relationship between language anxiety and confidence? How does one learn the conventions of NVC? Research shows that conscious use of body language can result in new techniques in the instructor's methodology as well as positive reactions in the student's language acquisition process. The instructor is provided with new tools to promote spontaneity, to develop a community-classroom climate, and to reduce second language anxiety among students communicating face-to-face in a non-native language. Lastly, this paper (presented at the OFLA 2001 conference in Ohio, US) will cover how we can apply the use of body language to the second or foreign language classroom.

Segons la *Real Academia de la Lengua Española*, comunicació “es el trato o correspondencia entre dos o más personas o la transmisión de señales mediante un código común entre el emisor y el receptor”. Dins l'aula de la llengua estrangera (LLE), comunicació -o interacció social- és la relació que existeix entre el professor i l'alumne quan parlen, s'escolten, es miren o es toquen. Segons explica Savignon (1983: 8), el concepte de comunicació dins l'aula de la LLE és “*the expression, interpretation and the negotiation of meaning*”, és a dir, els parlants es comuniquen expressant, interpretant i negociant el significat de les paraules però també dels gestos, de les mirades i del rostre.

Hi ha dos tipus de comunicació: la verbal i la no verbal (NV).

La mirada, els gestos, les expressions facials, el moviment, la vestimenta o el contacte físic són alguns exemples de la comunicació gestual tan necessària com la verbal. Savignon (1983: 4) assenyala que paral·lelament a les paraules, els parlants també comuniquen amb el cos. Mehrabian (1968: 53) afirmà que l'ésser humà comunica un

93% dels missatges amb el cos i un 7% amb les paraules. Més recentment, Goleman (1995), expert en intel·ligència emocional, defineix la comunicació no verbal com a l'element essencial perquè les persones es comuniquin “*The key to intuiting another's feelings is in the ability to read nonverbal cues: tone of voice, gesture, facial expression, and the like. [. . .] One rule of thumb used in communications research is that 90 percent or more of an*

emotional message is nonverbal". Gullberg (1998: 41) explica com les paraules i els gestos es complementen *"The gradual replacement of speech with gesture influences both the form and communicative functions of gestures"*. El rostre és una de les vies de comunicació gestual amb què compta l'home des del naixement i que desenvolupa més endavant (Ekman i Friesen 1975: 6). Segons argumenta Arnold (1999) el coneixement i les emocions són companyes dins la ment. El domini cognitiu necessita el domini afectiu i a la inversa. Sense afecte i emocions, l'aprenentatge d'una LLE pot ésser una experiència traumàtica. El llenguatge no verbal forma part del domini afectiu (Goleman 1995).

El rostre dins l'aula

Dins l'aula, Antes (1996: 440) insisteix en la importància dels gestos i el coneixement dels distints usos del llenguatge no verbal propi de cada cultura. No es tracta únicament de parlar en la LLE sinó també de saber com parlar, usant les paraules i el cos segons el context i les normes socioculturals *"To be a native speaker of a language entails not only being fluent verbally but also having command of the gestures that normally accompany that language"*. Sovint el rostre (Davis 1998: 21) és l'única via de comunicació possible entre els parlants:

"Las palabras son hermosas, fascinantes e importantes, pero las hemos sobreestimado en exceso, ya que no representan la totalidad ni siquiera la mitad del mensaje. Más aún, como sugirió cierto científico: las palabras pueden ser muy bien lo que emplea el hombre cuando le falla todo lo demás".

Tothom coneix l'expressió *"un gesto vale más que mil palabras"*. El rostre és un dels aspectes gestuals de la *kinèsica* (Birdwhistell 1952), disciplina que estudia l'ús del moviment que fa l'home en comunicar-se. El rostre és una zona de comunicació que es mou contínuament i que transmet les emocions, la identitat de les persones i les distintes actituds interpersonals. El rostre també proporciona informació i facilita respos-

tes respecte al missatge emès. Molts investigadors descriuen el rostre com la base d'expressions de les emocions (Ekman & Friesen 1975: 7). Birdwhistell (1979: 19) indica que amb el rostre, l'home pot expressar més de 25.000 expressions distintes. Durant una conversa, els interlocutors han de tenir en compte tots els missatges emesos o rebuts amb el rostre.

Dins l'àmbit educatiu, Miller (1986: 6) afirma que els professors han de considerar les expressions facials (CNV) dels alumnes per dues raons, per poder comprendre millor els missatges dels estudiants i per desenvolupar les habilitats comunicatives i estimular l'aprenentatge de la LLE, *"To be a good receiver of student messages, the teacher must be attuned to many of these subtle cues"*. Un somriure o un petit gest amb el cap són alguns dels senyals que han de formar part del discurs del professor. Dins l'aula, és important que els estudiants es considerin part de la comunitat que integra la classe (Young 1999). De fet, un rostre alegre i tranquil pot augmentar l'auto-confiança i la motivació dels estudiants. Aprendre una nova llengua com-

ES REFUGI

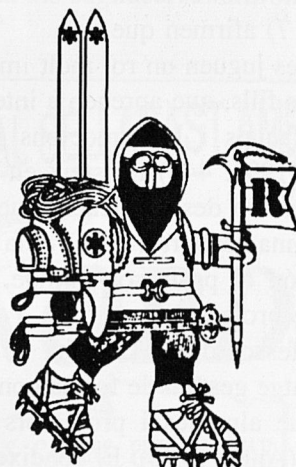
Via Sindicat, 21 - pati.
(antic edifici del
Sindicat Forà)

07002 Ciutat de Mallorca

Telèfon: 971 716 731

Fax: 971 718 597

refugi@detallsport.es

**Més de 25 anys
compartint
les vostres aventures**

porta també el fet d'adoptar una segona identitat davant la segona llengua i la segona cultura. D'aquí la importància del rostre i el llenguatge gestual en general (Guiora 1972).

Sovint els professors no comprenen les actituds dels alumnes perquè ignoren els seus missatges facials i gestuals. Contràriament, els alumnes no perden mai detall de les expressions del mestre o del professor, especialment els estudiants d'infantil, que encara observen i aprenen del que veuen, senten, o toquen al seu voltant. Amb una mirada o un somriure, el mestre pot expressar entusiasme i confiança, disgust o incomprensió, el que influirà en la conducta de l'estudiant. Savignon (1983: 4) explica que moltes de les estratègies de comunicació es desenvolupen de forma inconscient imitant persones del nostre entorn o, simplement, participant en contextos naturals amb altres persones, especialment els estudiants d'educació infantil *"Most of our repertoire of communication strategies develop unconsciously, through assimilation of role models -persons we admire and would like to resemble to some extent-and the success we experience in our interactions"*. Els pares i els mestres són els models a seguir. Ekman i Friesen (1975: 7) afirmen que

els pares juguen un rol molt important en l'educació dels fills, que aprenen a interpretar les expressions facials i les emocions imitant els adults. Antes (1996: 440) insisteix en la doble funció de codificació i descodificació que els parlants adopten en una conversa. Dins l'aula de la LLE, els parlants són el professor-alumne, alumne-alumne, i alumne-professor.

El professor de la LLE ha de potenciar l'ús del llenguatge gestual de forma conscient amb la finalitat que alumnes i professors puguin entendre's millor (Antes 1996). El coneixement del llenguatge facial pot integrar-se en la programació de la LLE per desenvolupar la competència sociolingüística de l'estudiant (Savignon 1983). De fet, l'aula de la LLE pot ser el lloc on els estudiants aprenen què és el llenguatge gestual, quines són les seves aplicacions i les similituds o diferències culturals, per exemple, usant vídeos de gent d'altres cultures i centrant l'atenció de l'alumnat en les diferències i similituds culturals de les conductes gestuals.

Les funcions del rostre dins l'aula

Dins l'aula, l'estudiant ha de poder desenvolupar les habilitats acadèmiques i les habilitats de comunicació que inclouen les conductes no verbals (Miller 1986: 7) *"Just as academics skills, [...] so too, must nonverbal behaviors be learned and practiced. These behaviors include fostering positive characteristics, mannerisms, actions, and habits, as well as overcoming negative ones that depress the learning atmosphere"*.

Dins l'aula, el rostre té cinc funcions principals (McNeil, Alibali & Evans 2000: 132):

- 1) Desenvolupar o restringir l'aprenentatge de la LLE.
- 2) Facilitar la comunicació entre estudiants i professors.
- 3) Emfatitzar el missatge verbal.
- 4) Establir les diferències d'estatus.
- 5) Evitar la comunicació.

Molts investigadors descriuen el rostre com la base d'expressions de les emocions indicant que amb el rostre l'home pot expressar més de 25.000 expressions distintes. Durant una conversa, els interlocutors han de tenir en compte tots els missatges emesos o rebuts amb el rostre.

Perquè l'aprenentatge de la LLE sigui exitós, és important que el professor sigui conscient de la utilitat del rostre com a eina de comunicació. És necessari que el rostre del professor (Mirar Taula 1, Miller 1986: 7) sigui congruent amb el missatge verbal per potenciar l'afectivitat entre profes-

sor-alumne, alumne-alumne, alumne-professor; la comprensió; l'atenció; la confiança; el respecte i la llibertat de temps i espai. Pel contrari, una cara seriosa, una expressió d'incomprensió o d'avorriment són exemples de missatges negatius que minven la motivació de l'aprenent i conseqüentment, l'adquisició de la LLE.

Distints instruments afecten el procés d'adquisició d'una LLE. En primer lloc, la psicologia de l'estudiant, o el que Young (1999: 25) denomina les variables afectives *"the affective variables"*, en segon lloc, els estils i les estratègies d'aprenentatge *"learning styles and learning strategies"* (Oxford 1990), en tercer lloc, els distints estils d'ensenyament dels professors *"teaching styles"* (Oxford 1990), i finalment, les variables cognitives. No hem d'oblidar que les expressions facials estan molt lligades a la personalitat de l'alumne i del professor i als estils d'ensenyança i aprenentatge *"learning styles"* (Oxford 1990; Reid 1995).

Dimensions of Teacher Nonverbal Behavior:

EncouragingResctricting
CongrousIncongruous
ResponsiveUnresponsive
Positive affectivityNegative affectivity
AttentiveInattentive
FacilitatingUnreceptive
SupportiveDisapproving
IntimateDistant
InclusiveExclusive
Free timeResctricted time
Open spaceClosed space

(Miller 1986: 7)

D'acord amb les teories de Darwin, Ekman & Friesen (1975: 28) reconeixen la universalitat de certes expressions facials encara que moltes altres siguin distintes segons cada cultura "[...], cultures differ in the conventions people follow in attempting to control or manage the appearance of their faces in given social situations". Savignon (1983: 43) explica que l'estudiant d'una LLE ha d'estar familiaritzat amb el codi de gestos propis de cada llengua a més de les regles sociolingüístiques que regulen els gestos. El professor ha de familiaritzar l'estudiant amb l'ús i les distintes aplicacions de les expressions facials i els gestos en general per desenvolupar la seva competència comunicativa i saber en quins contextos és apropiat o no usar un determinat gest. Malgrat les distintes metodologies i teories resultants, Ekman & Friesen (1975: 22) coincideixen a classificar sis emocions primàries expressades pel rostre: la felicitat, la sorpresa, la por, la tristor, la còlera i l'aversion. Montagu (1983: 49), per altra banda, considera l'interès com la setena

emoció universal.

Dins l'aula, el professor pot cridar l'atenció d'un alumne amb un rostre seriós i autoritari establint les diferències de poder. Sovint l'estudiant és un subordinat del professor, el que s'interpreta amb els gestos facials. El professor és qui imposa silenci o respecte entre els alumnes, es qui intimida els alumnes si no es comporten bé o qui els felicita i/o convida a participar amb una mirada, un somriure o un moviment amb el cap. Però el rostre també pot crear confusió i rompre l'harmonia de la comunicació. Dins l'aula, el docent ha d'evitar els missatges

confusos per no afectar l'autoestima de l'estudiant i no augmentar la seva ansietat (Miller 1986; Young 1999), perquè el rostre expressa sentiments i estats d'ànim. Com assenyala Young (1999: 221), perquè hi hagi comunicació en la LLE hi ha d'haver sincronia en les interrelacions entre el coneixement, les emo-

cions i el llenguatge corporal "Research from multiple disciplines, including brain research, will continue to advance our understanding of the language acquisition process and how the body, the emotional mind, and the cognitive mind work toge-

Sovint els professors no comprenen les actituds dels alumnes perquè ignoren els seus missatges facials i gestuals. Contràriament, els alumnes no perden mai detall de les expressions del mestre o del professor, especialment els estudiants d'infantil, que encara observen i aprenen del que veuen, senten, o toquen al seu voltant.

EL VIATGE DEL SEUS SOMNIS AL SEU ABAST AMB

SERRA NORD

NOUS CAMINS PER VIATJAR

C/ 31 de Desembre, 12 - 07004 PALMA

tel.- 20 46 00 - fax.- 20 44 50

**PERQUÈ ELS OFERIM
ELS MILLORS VIATGES
ALS MILLORS PREUS!**

AMB LA QUALITAT DE
RAMUNFANA

ther to generate self-expression in the foreign language". Ekman & Friesen (1975) distingeixen tres raons per les quals els parlants han de controlar el rostre: 1) raons socioculturals, 2) raons vocacionals, i 3) raons contextuals. Malgrat aquestes raons, hi ha vegades en què un no pot controlar totes les emocions, especialment els alumnes d'infantil. Molts dels missatges no verbals són involuntaris pel fet que en parlar, la persona posa més atenció en el que dirà que en com ho dirà.

En resum, el rostre és una eina de comunicació important per a tota la comunitat que integra l'aula de la LLE. El rostre té cinc funcions principals. A més a més, cal tenir en compte la universalitat del rostre així com les diferències culturals. És important que els aprenents d'una LLE coneguin aquestes similituds i diferències per poder-se comunicar i evitar, així, els malentesos que dificulten la comprensió.

Les funcions del rostre fora de l'aula

Fora de l'aula, les funcions més rellevants del rostre són quatre:

1. L'expressió de les emocions.
2. L'expressió de la identitat de les persones.

3. L'expressió de les actituds interpersonals.

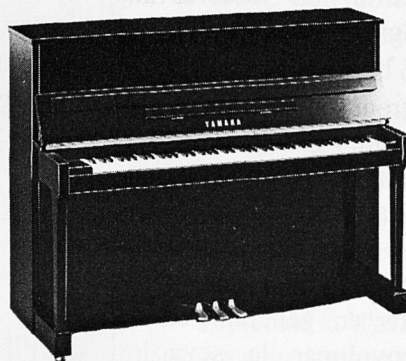
4. L'intercanvi d'informació i respostes respecte al missatge emès.

De fet, l'expressió d'emocions en el rostre ha estat la funció més desenvolupada i investigada al llarg dels anys. Com Darwin (1984), molts investigadors argumenten que les expressions facials estan molt relacionades amb les distintes respostes que el propi organisme genera davant situacions concretes (Kendon 1990: 118). El context pot variar el nostre llenguatge NV.

La segona funció del rostre és l'expressió de la identitat de les persones. Als anys setanta, destaquen diversos estudis de caràcter multicultural com el minuciós treball del rostre, FAST (Facial Action Coding Technique) realitzat per Paul Ekman, W.V. Friesen i Tomkins (1971) i FACS (Facial Action Coding System) dut a terme per Ekman & Friesen a l'any 1975 (citats a Sayette et al. 2001: 168). Aquests estudis proporcionen noves teories i conceptes sobre el rostre com a expressió de la identitat. Com expressa Oliver (1993) "*El rostro es la desnuda y libre manifestación del hombre, su epifanía*".

Distintes teories i estudis afirmen o desmenteixen

Ara tenir un piano és més fàcil

Sense necessitat de comprar-lo, decideixi

LLOGUER-OPCIÓ COMPRA AIXÍ DE FÀCIL

Si el seu fill o filla comença a estudiar piano, vostè ha de pensar en la necessitat de tenir un piano a casa seva.

És lògic que la decisió de comprar-lo definitivament la prengui segons els resultats del curs.

No es preocupi: **MUSICASA** li soluciona aquest problema.

MUSICASA li cedeix un piano, acústic o digital.

NOMÉS PER 55 eur. mensuals, més quota inicial de 180 eur. Per exemple:

Si vostè decideix comprar el piano que li vàrem cedir, fa un any o més, o qualsevol altra marca,

li descomptarem 840 eur.

YAMAHA

MUSICASA

Pl. Es Fortí, 1
(cantonada Passeig Mallorca)
Palma de Mallorca
Telf. 971 281559

la universalitat de les set emocions primàries anteriorment citades. El que sí és evident és que molts gestos són comprensibles per tots independentment de la cultura o tribu a la qual es pertany. Una de les perspectives més creïbles és la d'Eibl-Eibesfeldt (1977, 1981: 183); en un estudi dut a terme entre distintes cultures, orientals i occidentals, sobre el moviment de les celles en les salutacions entre persones. El seu estudi confirma la universalitat de les expressions d'algunes emocions. Eibl-Eibesfeldt argumenta que l'únic element necessari per als interlocutors és fer senyals per sol·licitar o intercanviar un missatge, el que habitualment es fa amb un gest acompanyat d'una rialla.

La tercera funció del rostre és el rostre com expressió de les distintes actituds interpersonals. En contextos naturals i reals, segons les expressions facials que adopten els parlants, s'estableixen diferències d'estatus. Moltes vegades la manera de mirar, somriure i seguir la conversa canvia segons si el parlant és un superior o un subordinat.

Així i tot, el rostre és limitat perquè pot crear situacions de conflicte on la comunicació és confusa. De vegades, el missatge oral no correspon amb l'expressió facial del parlant. Tota expressió, segons explica A. Oliver (1993), "*queda expuesta al equívoco, al malentendido, o la confrontación*". En darrer lloc, la quarta funció del rostre és facilitar l'intercanvi de respostes entre els interlocutors. Els ulls, les celles, les parpelles, la boca, els llavis o el front són les parts del rostre més utilitzades. Hi ha quatre raons que expliquen l'ús d'aquestes parts i la seva funció:

- obrir el canal de comunicació somrient, fixant la mirada o movent les celles.
- fixar els torns de paraula.
- completar o emfatitzar part del discurs amb les celles o la mirada.
- substituir els missatges verbals per una mirada o un somriure.

En resum, el rostre té quatre funcions fora de l'aula que, de fet, també es poden aplicar als contextos educatius. Aquestes funcions són: l'expressió de les emocions, l'expressió de la identitat de les persones, l'expressió de les actituds interpersonals, i finalment, l'intercanvi d'informació i respostes respecte al missatge emès.

Conclusió

Per concloure, el rostre constitueix un poderós instrument de comunicació no verbal que actua conscient i inconscientment. La principal funció del rostre és expressar emocions, és a dir, transmetre informació sobre la identitat de les persones. El rostre també és important per rebre o proporcionar

respostes a un missatge concret garantint així la comunicació entre parlants. S'han classificat set emocions primàries encara que moltes altres s'hagin d'aprendre d'acord amb cada cultura. Dins l'aula, és necessari que l'estudiant es familiaritzi amb el significat i l'ús de la CNV pròpia de la llengua i de la comunitat estrangera. La falta de coneixement i de familiaritat amb el rostre i les seves funcions pot dur a confusions i malentesos (Antes 1996). Un bon professor és aquell que a més d'escoltar les paraules, també escolta i entén els silencis i els gestos dels estudiants (Miller 1986).

Referències

- ANTES, A. T. (1996): "*Kinesics: The Value of Gesture in Language and in the Language Classroom*". *Foreign Language Annals*, 29-3, 439-448.
- BIRDWHISTELL, L. R. (1970): *El Lenguaje de la expresión corporal*. Barcelona: Editorial Gustavo Gili.
- DARWIN, Charles. (1984): *La expresión de las emociones en los animales y en el hombre*. Madrid: Alianza Editorial.
- DAVIS, F. (1998): *La Comunicación No Verbal*. Madrid: Alianza Editorial.
- EIBL-EIBESFELDT, I. (1981): *El hombre preprogramado*. Madrid: Alianza Editorial.
- EKMAN, P. FRIESEN, W. Y ELLSWORTH, P. (1975): *Emotion in the Human Face: Guidelines for Research and Integration of Findings*. New York: Pergamon.
- GOLEMAN, D. (1995). *Emotional Intelligence*. New York: Bantam Books.
- GULLBERG, M. (1998): *Gesture as a Communication Strategy in Second Language Discourse*. Lund: Lund University Press.
- McNEIL, M. N., ALIBALI, W. M., & EVANS, L. J. (2000): "*The Role of Gestures in Children's Comprehension of Spoken Language: Now They Need it, Now They Don't*". *Journal of Nonverbal Behavior* 24 (2), Summer 2000.
- MILLER, P. W. (1986): *Nonverbal Communication*. Washington, D. C.: National Education Association of the United States.
- MONTAGU, A. y MATSON, F. (1983): *El Contacto Humano*. Barcelona: Ediciones Paidós.
- OLIVER, A. (1993): En prensa "*El cuerpo como nudo de comunicaciones*". *Diario de Mallorca*, 23 de noviembre.
- OXFORD, R. (1990): *Language Learning Strategies*. Boston: Heinle & Heinle Publishers.
- REID, J. (1995). *Learning Styles in the ESL/EFL Classroom*. Heinle & Heinle Publishers.
- SAYETTE, A. M., COHN, F. J., WERTZ, M. J., PERROTT, A. M., & PARROTT, J. D. (2001): "*A Psychometric Evaluation of the Facial Action Coding System for Assessing Spontaneous Expression*". *Journal of Nonverbal Behavior*, 25(3), Fall 2001.
- YOUNG, D. J. (1999): *Affect in Foreign Language and Second Language Learning. A Practical Guide to Creating a Low-anxiety Classroom Atmosphere*. Boston: McGraw-Hill College.